

Könyvszemle

A Balkán és Magyarország. Váltás a külpolitikai gondolkodásban?

Napjaink és a közelmúlt feszültségekkal egyik leginkább terhelt térsége a Balkán. A közelmúlt válságai és háborúi sokszor helyezték a régiót a híradások vezető helyére. Hazánk a térséggel való szomszédság, a közös múlt, a meglévő és potenciális kapcsolatok, ill. határon túli nemzettársaink révén mindig érzékenyen reagált a Balkánon zajló folyamatokra. Mindez igaz akkor is, ha hivatalos stratégiája, a Balkánról foglalkozó tudományos-szakmai intézménye a közelmúltig nem volt. A Glatz Ferenc szerkesztésében megjelent kötet, az annak alapját jelentő konferenciasorozat és a háttérét adó szakmai műhely a tudományos élet eme adósságából törlesztett valamicskét.

Az igényesen szerkesztett, számos térképpel és ábrával illusztrált könyv mind a szakma, mind az érdeklődő közvélemény számára jól érthetően szedi csokorba a Balkán térségének, illetve a Balkán és hazánk kapcsolatának néhány kérdését. A délszláv háborúkat lezáró daytoni rendezés (mely mind a mai napig predesztinálja egyes balkáni régiók fejlődési lehetőségeit), a délkelet-európai térszerkezet átalakulása, az éghajlatváltozás, az agrárszektorban rejlő kooperációs, illetve kompetitív elemek, vagy a közlekedés és forgalom alakulása olyan témák, melyek a Balkán sajátosságai-ból fakadóan lényegesek, ugyanakkor Magyarország számára a térséggel való kapcsolatok területén is prioritásként jelenhetnek meg.

A szerkesztő által jegyzett bevezető tanulmány, valamint az első szakasz, mely az Európai Unió, a Balkán és Magyarország kapcsolatát vázolja fel, igazi vitaindító fejezet. A szerzők között politikusokat és akademikusokat egyaránt találunk; az írások témái a hazánk uniós tagságából adódóan megváltozott külpolitikából, illetve az integráció Délkelet-Európa felé történő expanziójából adódó lehetőségek és kényszerek köré csoportosulnak (bővítés, külpolitika, külgazdaság, közlekedés, Duna). Ezt egészíti ki Glatz Ferenc tanulmánya (*A Balkán-politika és a Balkán-kutatás reneszánsza*, 2005), mely a térséggel való foglalkozás szükségessége mellett bemutatja magát a kezdeményezést, melynek egyik első kézzelfogható eredménye a jelen kötet.

A második fejezet a *Dayton – Tíz év után* címet kapta. Az 1995-ös daytoni egyezmény lezárta a volt Jugoszlávia felbomlásának egy szakaszát. Ezt az 1990 és 1995 közötti fél évtizedet politikai, katonai, humanitárius, gazdasági válságok sora kísérte. A daytoni rendezés óta eltelt évtized lehetőséget adhat arra, hogy visszatekintve értékeljük a konfliktushoz vezető utat, az arra adott válaszokat (mind az érintettek, mind a nemzetközi közösség oldaláról), illetve a rendezés módját, sikerességét.

A fejezet elsősorban a nemzetközi jog oldaláról közelíti meg a kérdést (Nemzetközi Bíróság szerepe, emberi jogok megsértése és annak orvoslása, a népek önrendelkezési jogának alkalmazása, humanitárius intervenciók, nemzetközi igazgatás stb.), ezáltal minden

szakszerűsége és a témák alapvető fontossága ellenére egyoldalú. A hiányérzet elsősorban a rendezés működéskéességének értékelése kapcsán fogalmazódik meg. Keveset olvashatunk arról, hogy sikertörténetről, avagy egy újabb elhibázott, a Nyugat által a térségre erőltetett kompromisszumról van-e szó. Működik a Daytonban létrehozott Bosznia-Hercegovina? Mi a helyzet a rendezés egyik fontos elemével, a menekültek visszatérésének biztosításával? A rendezés egy olyan Európában unikális helyzetet teremtett a Nyugat-Balkánon, amely véleményünk szerint nagyobb figyelmet érdemelne.

A harmadik fejezetben a délkelet-európai térszerkezet átalakulásáról kapunk részben történeti, részben a jelenre és adott esetben a várható közeljövőre vonatkozó képet. Ezen szakasz szerzői Jeszenszky Géza nagykövet kivételével mind a MTA Regionális Kutatások Központjának vidéken alkotott munkatársai. A témák olyan „Balkán-specifikus” kérdéseket taglalnak, mint az etnikai és államterületi változások, a transzeurópai közlekedési tengelyek kérdése, a közigazgatási, avagy a városhálózati változások. A tanulmányokból kikristályosodnak a Balkánra legjellemzőbb attribútumok: a sokszínűség, a 20. századi többszöri területi átrendeződés, a tranzitszerrep, a megkésetttség és szegénység, ugyanakkor Rechnitzer János tanulmányában nagyon helyesen mutat rá, hogy ebben a helyzetben Magyarországnak igen kedvező (többek között tudás- és forrás-) transzferszerepe lehet a térség és az Európai Unió között.

A délkelet-európai éghajlatváltozásról szóló fejezet a többi részhez képest rövid, és témáját tekintve kevésbé „Balkán-specifikus”. Kétségtelen tény, hogy az éghajlatváltozás a Balkánt is fogja érinteni, csakúgy, mint bolygónk minden más területét. Ugyanakkor

nem gondoljuk, hogy hazánk és a Balkán kapcsolatában az éghajlattal és annak változásával összefüggő kérdések kiemelten kezelendők lennének. A fejezet tanulmányai bemutatják a Balkán éghajlati sajátosságait, az európai változási tendenciákat, valamint a két legújabb uniós tagország (Bulgária, Románia) éghajlatváltozási problémáit.

A hazánk és a Balkán térség kapcsolatának agrárágazati elemzése (ötödik fejezet) ritkán kerül a szakma és az érdeklődők kezébe. A Balkánnal kapcsolatban keveseknek jut eszébe a mezőgazdaság, pedig akár a térség és hazánk agrárökológiai potenciáljának különbségeit tekintjük, akár a 19. század virágzó agrárgazdasági kapcsolatait, fontos területről van szó. A tanulmányok között egyaránt találunk az egyes országok mezőgazdaságát bemutató, illetve a bővítés általános agrárgazdasági hatásait, valamint a változó politikai keretek között átalakuló balkáni–magyar agrárgazdasági kapcsolatokat elemző írásokat.

Az utolsó tartalmi rész a Balkán egyik legfontosabb általános jellemzőjével, a tranzitszereppel foglalkozik. Nyugat-Európa és a Közel-Kelet, valamint Kis-Ázsia közötti összekötő szerepe egészen az első földközi-tengeri kultúrák létrejöttéig nyúlik vissza. Szintén több évszázados a Fekete-tenger és a Földközi-tenger közti közlekedést lebonyolító és ellenőrző szerepe. Az Európai Unió kibővülésével a térség közlekedési pályái felértékelődnek, a korábban forráshiány miatt elmaradt fejlesztések megvalósulhatnak.

A Balkán térségére – mint ahogyan több szerző is rámutat – az interkontinentális kapcsolatokban egyre növekvő szerep hárul. Ugyanakkor a politikai és gazdasági instabilitás, egyes államok és csoportok eltérő érdekei folyamatosan alternatív útvonalak kidolgozására készítetnek. Bár a térség közlekedési

infrastruktúrája hagy kívánnivalót maga után, Európa kommunikációs rendszerében betöltött, egyre inkább felértékelődő szerepe a tanulmányokból egyértelműen kiderül, azzal a megköttéssel, hogy a térségbeli érdekek és az Európai Unió érdekeinek összehangolása nem mindig zökkenőmentes.

A függelékben további két hazai Balkánkutató műhelyről (Magyar Természettudományi Múzeum, Pécsi Tudományegyetem Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja) olvashatunk rövid bemutatást.

A kötet magán viseli a többszerzős munkákra általában jellemző hullámzó színvonalat. Egyes tanulmányok színvonala a szakma csúcsát képviseli, míg vannak a kötetben hullámvölgyek is. Reméljük, hogy a folytatásban ez az ingadozás fokozatosan kiegyenlítődik a jelen munkában is megtalálható magas szakmai nívón. A hullámzó színvonal mellett más kritikai észrevételünk a témák esetlegességére vonatkozik. Ahogy korábban is említettük, az éghajlatváltozást nem tekintjük a magyar–balkáni kapcsolatok sarkalatos elemének, ugyanakkor a demográfiai folyamatokat, a gazdasági kapcsolatokat vagy a tágran értelmezett biztonsággal (katonai, jogbiztonság, illegális mozgások, egészségügyi biztonság, környezetbiztonság stb.) kapcsolatos témákat például igen. Mivel remélhető-

leg egy sorozat első eleméről van szó, és a fenti hiányosságokat betudhatjuk annak, hogy egy első kötetben nem lehet minden témát kimeríteni. A folytatásban pedig bőven adódhat alkalom a többi, esetenként általunk fontosabbnak ítélt kérdés kifejtésére is.

Kiknek ajánlhatjuk a könyvet? Nyugodt szívvel bárkinek, aki érdeklődik kontinensünk egyik legizgalmasabb és sok tekintetben legbonyolultabb térsége iránt. Egyaránt hasznára válhat szakembernek, laikus érdeklődőnek és (a szerkesztő által az előszóban megfogalmazott céloknak megfelelően) politikusoknak egyaránt. Olyan múról van szó, mely hosszú kihagyás után újra a tudományos gondolkodás és párbeszéd témái közé emelte a Balkánt, azt a térséget, ahol hazánknak helyzetéből, lehetőségeiből és múltjából adódóan a jelenleginél sokkal intenzívebben és markánsabban kellene jelen lennie. Igazi vitaindító mű, aminek legfőbb erénye a térséggel kapcsolatos tudományos diskurzus megindítása lehet. (*Glatz Ferenc szerkesztő: A Balkán és Magyarország. Váltás a külpolitikai gondolkodásban? Budapest: MTA Társadalomkutatató Központ–Európa Intézet, 2007, 430 p.*)

Reményi Péter

tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi Intézet, Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja

„Az önszerveződő civil világ tartja hátán a mindenkori államot”

2007. január 31-én került sor Kukorelli István *Tradíció és modernizáció a magyar alkotmányjogban* című tanulmánykötetének bemutatójára. Az időpont – lehet, hogy véletlen egybeesés miatt – jelképes értékű: 1946. január 31-én fogadta el a Nemzetgyűlés az 1946. évi I. törvényt – a szerző megfogalmazásában –, a „kis-

alkotmányt”. A kötet vizsgálódásának homlokterében a cím által is sugallva az a kérdés áll, hogy milyen történelmi, társadalmi és közjogi előzmények nyomán szervesült a magyar jogrendszer napjaink közjogi intézményrendszere, amely folyamatban 1848, 1946 és 1989 ívének felrajzolásával a szerző kiemelkedő jelentőséget tulajdonít a „kisalkotmányoknak”.

A Századvég Kiadó gondozásában megjelent válogatás egyaránt tartalmaz korábban